

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.8.2025.355541>
УДК 782.1:791.221.2:81'355(477)(045)

КИРИЧЕК Д. О.

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського; творчий аспірант кафедри оперного співу; науковий консультант — О. А. Д'ячкова, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри історії світової музики (Київ, Україна).

Kyrychek, Dmytro. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music; Creative Postgraduate Student at the Opera Singing Department; Scientific advisor — Olena Diachkova, Candidate of Art Studies (PhD), Associate Professor, Associate Professor at the Department of History of the World Music (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-9149-5560>

kyrychok.1997@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВТЛЕННЯ ОРФОЕПІЇ КУЛЬТУРНОГО ГЕРОЯ У ФІЛЬМІ ОЛЕГА ФІАЛКА «ПОВЕРНЕННЯ БАТЕРФЛЯЙ»

FEATURES OF THE EMBODIMENT OF THE ORTHOEPY OF A CULTURAL HERO IN OLEG FIALKO'S FILM "THE RETURN OF THE BUTTERFLIES"

Ім'я всесвітньовідомої української співачки Соломії Крушельницької відоме майже кожному українцю. Назви вулиць, численні публікації в мас-медіа, спеціалізовані теле- й радіопередачі сприяли утворенню ефекту «постійної присутності» постаті Соломії Крушельницької в національній культурній свідомості. Найпоширеніша характеристика особистості С. Крушельницької в медіапросторі — означення «легендарна співачка». На наш погляд, саме поєднання цих чинників — постійної символічної присутності в культурному

просторі й статусу «легенди» — створили підґрунтя для певної міфологізації постаті С. Крушельницької в українській культурі й делегування їй ролі «культурного героя».

Крім численних музикознавчих досліджень, присвячених творчості та виконавському мистецтву С. Крушельницької, є чимало художніх версій її образу — літературних, театральних і навіть музичних. Серед них — роман Олександра Балабка «Кімоно для Баттерфляй. Из життя Соломії Крушельницької» [2022], художньо-публіцистичні мемуари внучатого племінника співачки Анді Семотюка «Соломія, зірка Золотої доби опери» («Solomiya: Star of the Golden Age of Opera») [Semotiuk, 2023], вистава Олени Лазович «Соломія»: Сторінки життя Соломії Крушельницької (за спогадами її сучасників)» (Театр на Печерську, м. Київ) та інші.

На особливу увагу заслуговують музичні твори, через які образ співачки представлений у культурній пам'яті, адже в цьому разі постає надзвичайно складна й водночас методологічно цікава ситуація пізнання «музики через музику»¹.

Для багатьох меломанів ім'я Соломії Крушельницької міцно пов'язане із оперою Джакомо Пуччіні «Мадам Батерфляй». Співачка виконувала багато провідних партій італійського репертуару, однак саме роль **Чіо-Чіо-сан** стала знаковою для її кар'єри. Після невдалого прем'єрного показу в театрі *La Scala* 1904 року Дж. Пуччіні здійснив редакторські правки й запросив Крушельницьку на роль головної героїні. Її виступ на прем'єрі в Брешії (1904) став тріумфальним

---

¹ Ім'я Соломії Крушельницької пов'язане насамперед з її оперними образами у творах Джакомо Пуччіні («Мадам Батерфляй»), «Манон Леско»), Гаetano Доніцетті («Фаворитка»), Станіслава Монюшка («Галька», «Графіня»), Джузеппе Верді («Аїда», «Трубадур»), Шарля Гуно («Фауст»), Ріхарда Штрауса («Електра»), Ріхарда Вагнера, Ільдебрандо Піццетті, Альфредо Каталані, Владислава Желенського, Адама Мюнхгаймера та інших композиторів. Важливе місце в її репертуарі посідали також вокальні твори Миколи Лисенка й українські народні пісні [докладніше про це див.: Ніколаєва, 2008; Турчак, 2021].

і фактично відродив оперу, забезпечивши їй світове визнання. Цей успіх став важливим етапом у міжнародній кар'єрі співачки й остаточно утвердив її статус зірки світової оперної сцени.

Тріумф Соломії Крушельницької в опері «Мадам Баттерфляй» («Madama Butterfly») зберігається в культурній пам'яті завдяки архівним матеріалам, рецензіям, біографічним дослідженням, музейним експозиціям і концертно-фестивальній практиці. Її ключову роль у відродженні опери підкреслюють автори численних музикознавчих праць, організатори тематичних виставок та меморіальних заходів. Зокрема, у Львівському музеї-садибі Крушельницької експонуються матеріали, пов'язані з цим етапом її творчості. Щорічні меморіальні концерти й фестивалі вшановують внесок співачки у світову оперну культуру, акцентуючи її вирішальну роль у перетворенні «Madama Butterfly» на один із шедеврів оперного мистецтва.

Художня поетизація постаті Соломії Крушельницької сприяла посиленню міфологізації не лише її особистості, а й голосу як центрального елемента виконавської ідентичності співачки.

Голос Соломії Крушельницької у критичному й мемуарному дискурсі часто постає як унікальне явище світового оперного мистецтва. Він поєднував силу, технічну досконалість і глибоку емоційну наснаженість, що дало змогу співачці посісти провідне місце серед найвидатніших оперних виконавиць свого часу. У відгуках сучасників і музичних критиків простежуються кілька ключових характеристик її голосу.

Діапазон і технічна майстерність. Голос Крушельницької вирізнявся значним діапазоном, що давало їй змогу з однаковою переконливістю виконувати як ліричні, так і драматичні партії. Співачка успішно поєднувала в репертуарі сопранові й мецо-сопранові ролі, демонструючи виняткову технічну свободу й уміння переходити від делікатних ліричних епізодів до драматичних кульмінацій.

Тембр і виразність. Одна з найяскравіших характеристик її голосу — насичений, теплий і благородний тембр. Здатність передавати найтонші емоційні відтінки надавала кожному виконанню особливої психологічної глибини. Чистота інтонації та культура звуковедення забезпечували її інтерпретаціям виразність і художню завершеність

Музична чутливість. Поряд із високою вокальною технікою Крушельницька вирізнялася витонченою музичною інтуїцією та винятковим інтерпретаційним хистом. Вона вміла проникати в драматургічну сутність образу, надаючи кожній ролі психологічної глибини і драматизму. Саме цю здатність до осмисленої інтерпретації складних музичних творів відзначали музичні критики, нею захоплювалися слухачі.

Зірковий статус у суспільстві. Критики з Італії, Франції, Аргентини та інших країн характеризували голос співачки як «божественний», «неповторний» і «величний». У популярній біографії «Соломія Крушельницька» Ігор Коляда наводить численні схвальні відгуки преси на її виступи, у яких поступово формується образ мисткині з «надлюдським» обдаруванням:

І справді, вона зачарувала всіх глядачів своїм блискучим голосом, неперевершеним ефектом майстерного співу <...>

Довгі роки творчої співпраці і щирої дружби пов'язували С. Крушельницьку з найвідомішим диригентом ХХ ст. Артуро Тосканіні. Найвимогливіший до музикантів, як і до себе, він схилився перед С. Крушельницькою, вважаючи її винятковою <...>

Соломія мала містичний вплив на публіку. Як писав один із тогочасних критиків, це був вплив, який мав присмак безсмертя <...>

Тепер перед нами вона в камені... Поряд — лише юний Орфей з арфою в руці. Часом можна побачити,

як сивий отець стоїть біля могили «Sole mio» та немов слухає арію Чіо-Чіо-сан... Мабуть, думає про ту, хто вже давно зійшла з древнього барельєфу, аби продовжити життя серед людей, вражаючи їх мелодійністю звуків неповторного голосу [Коляда, 2019, с. 12, 67, 82, 117, розрідження — Д. К.].

Унаслідок цього в художньо-культурному просторі голос співачки набув статусу її своєрідного *alter ego*, отримавши умовно автономне, «додаткове» символічне життя.

Загалом, з часом постать Соломії Крушельницької набула в пам'яті українського суспільства чітких ознак національного *культурного героя*¹. Для свого часу співачка уособлювала нові моделі соціальної поведінки жінки [Кияновська, Комаревич, 2023]. У радянську добу феміністично забарвлений образ Соломії Крушельницької набув героїчних рис мужнього внутрішнього й політичного опору [Коляда, Дрозденко, 2020]. Непересічна соціальна виразність співачки, її внутрішня сила й харизма згодом кристалізувалися в художніх інтерпретаціях образу Соломії Крушельницької як персонажа літератури, пов'язаного з певним колом музичних текстів. У цій іпостасі образ співачки набув виразно надлюдських, майже надприродних рис, передусім пов'язаних із голосом.

Подальша еволюція міфологізованого образу Соломії Крушельницької в українській культурі з часом загострила питання втілення звукового світу співачки. Проблема «як передати її головну, божественну якість» — її «голос» — окреслила одну з найуразливіших зон для інтермедіальних художніх рішень цього образу. Найчастіше автори обирають найпростіший і водночас найкоротший шлях — цитування раритетних аудіозаписів голосу С. Крушельницької.

---

¹ У роботі спираємось на концепцію культурного героя, викладену в дисертації Юлії Бенті «Культурний герой сентименталізму в жанрово-стильовій картині світу» [2021] і монографії Наталії Ковтун «Структурно-функціональний аналіз архетипу культурного героя» [2019].

Унікальною і водночас парадоксальною інтерпретацією образу співачки став балет Мирослава Скорика «Повернення Батерфляй» на лібрето Валерії Врублевської. Однак пропонуємо звернутися до іншої, не менш цікавої проблемної ситуації — утілення образу Соломії Крушельницької в кінематографі, що передбачає специфічну режисерську роботу зі звуковим світом співачки, а також створення кінематографічного звукового портрета її унікального голосу.

У фільмі Олега Фіалка за романом Валерії Врублевської «Повернення Баттерфляй» головну роль Соломії Крушельницької виконала акторка Олена Сафонова, а вокальну партію героїні озвучила Гізела Ципола, завдяки чому фільм набув додаткового жанрового виміру — «фільму-опери».

У «Поверненні Баттерфляй» змальовано ключові моменти кар'єри Соломії Крушельницької, увагу зосереджено в кульмінації на її тріумфі в ролі Чіо-Чіо-Сан в опері «Мадам Баттерфляй» Джакомо Пуччіні. У фільмі йдеться також про боротьбу співачки з життєвими труднощами, особисті випробування та її безумовну відданість мистецтву.

У стрічці Олега Фіалко передано трагізм і водночас велич постаті С. Крушельницької, розкрито її життєвий шлях як видатної оперної діви, яка завдяки таланту й винятковій силі духу вписала своє ім'я в історію світової музичної культури. У фільмі простежується характерна для радянської культурної парадигми тенденція героїзації головної героїні: образ Соломії Крушельницької подається крізь призму беззастережної відданості справі з виразним акцентом на її професійні досягнення, проте без детального психологічного портретування особистого життя і внутрішніх переживань.

Орфоепічний аспект фільму має важливе художнє, драматургічне й ідеологічне навантаження. «Повернення Баттерфляй» з очевидних причин, пов'язаних із радянською політикою примусової русифікації, вийшов у двох мовних версіях — російськомовній та україномовній. Водночас у художньому просторі стрічки (у межах нашого аналізу — україномовної версії) актуалізується також мовна опозиція італійська — українська.

У драматургічному вимірі формуються три орфоепічні плани:

- 1) побутова мовна практика оточення головної героїні;
- 2) орфоепія «оперного співака»;
- 3) звуковий план «народної пісні».

Попри різну природу, усі три плани у фільмі поступово зближуються, чим зумовленого виникнення своєрідного орфоепічного універсалізму, пов'язаного насамперед із домінуванням літературної академічної вимови. Академізований орфоепічний колорит підсилює ключові смислові акценти фільму — шлях крізь випробування до слави та героїчну відданість мистецтву «ціною душі».

У межах такої концепції головна героїня фактично відмовляється від особистого життя заради оперної сцени, що надає сюжетній символізації певного ідеологічного забарвлення. Водночас фільм, як і інші художні інтерпретації образу Соломії Крушельницької, безперечно, заслуговує на подальше, глибше міждисциплінарне дослідження.

Список використаних джерел

1. Балабко О. В. Кімоно для Баттерфляй. Із життя Соломії Крушельницької : роман. Чернівці : Букрек, 2022. 320 с.
2. Бентя Ю. В. Культурний герой сентименталізму в жанрово-стильовій картині світу : дис. ... канд. мистецтвознавства ; 26.00.01 Теорія та історія культури / Ін-т проблем сучасного мистецтва Нац. акад. мистецтв України. Київ, 2021. 241 с.
3. Врублевська В. В. Соломія Крушельницька. Київ : Дніпро, 1986. 357 с.
4. Кияновська Л. О., Комаревич І. Л. Соломія Крушельницька і українська мистецька емансипація в Галичині. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. Вип. 136 : *Історія музики: проблеми, процеси, персони*. Київ, 2023. С. 22–34.
5. Ковтун Н. М. Структурно-функціональний аналіз архетипу культурного героя / Житомирський держ. ун-т. ім. Івана Франка. Житомир, 2019. 182 с.

6. Коляда І. А., Дрозденко В. С. Соломія Крушельницька та радянська влада: від зірки зі світовою славою до забуття. *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті* : зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнської наук.-практ. конф. із міжнар. участю (Львів, 11–12 червня 2020 р.) / Львівський нац. мед. ун-т ім. Данила Галицького. Львів, 2020. С. 178–182.

7. Коляда І. А. Соломія Крушельницька. Харків : Фоліо, 2019. 121 с.

8. Ніколаєва Л. М. Українська музика в репертуарі Соломії Крушельницької Збірник праць. Т. 4 : Видатні постаті в українській культурі і науці. / Тернопільський міський осередок наук. тов. ім. Шевченка. Тернопіль : Рада, 2008. С. 59–67.

9. Турчак Л. І. Соломія Крушельницька в українському та світовому музично — театральному мистецтві. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку* / Рівненський держ. гуманітарний ун-т. Рівне, 2021 Т. 38. С. 31–36.

10. Andiy J. Semotiuk. Solomea. Star of the Golden Age of Opera. Toronto : Rodovid & Courageous Heart Productions, 2023. 465 p.